JUS IN BELLO A OPERACE IRÁCKÁ SVOBODA***JUS IN BELLO AND OPERATION IRAQI FREEDOM**

Eva DUŘPEKTOVÁ, Zdeněk KRÍŽ**

Abstrakt

Válka je trvalým rysem mezilidského dění a představuje trvalé téma etických diskusí. Morální úvahy o válce a míru známé jako teorie spravedlivé války mají své kořeny v křesťanské etice a jsou napojeny na pozitivní mezinárodní právo. Tato teorie je dvojnásobně významná – slouží jako nástroj pro hodnocení ospravedlnění rozhodnutí státu jít do války a také konkrétního způsobu vedení války. Tuto druhou část teorie spravedlivé války využívá článek jako analytický nástroj k zodpovězení otázky, zda spojenecké vedení války během operace Irácká svoboda v roce 2003 splnilo kritéria spravedlivé války (jus in bello). Dvěma hlavními zásadami teorie jus in bello jsou rozlišování a proporcionalita. Tyto morální kategorie mají za cíl omezit škody a ničení, ke kterým ve válce dochází. Operace Irácká svoboda byla vedena s vědomím významu těchto zásad, protože americká armáda zavedla použití nových zbraňových technologií, především pak přesně naváděných střel, které snižují počet obětí mezi iráckými civilisty.

Abstract

War is a constant feature of human affairs and a permanent topic of ethical debates. Moral reasoning about war and peace known as just war theory has its roots in Christian ethics and is connected to positive international law. The theory is doubly critical – it serves as a tool for evaluating the justice of a state's decision to go to war, as well as its conduct in particular warfare. The article uses the latter part of just war theory as an analytical tool for answering the question whether the allied conduct during the Operation Iraqi Freedom in 2003 met the criteria of justice in war (jus in bello). Two main principles of jus in bello are discrimination and proportionality. These moral categories aim at reducing the damage and destruction incurred in war. The Operation Iraqi Freedom was conducted with awareness of the importance of these principles, because the U.S. Army used new weapon technologies, mainly precision-guided missiles, that reduced the casualties among Iraqi civilians.

Klíčová slova

Teorie spravedlivé války, rozlišování, proporcionalita, operace Irácká svoboda, přesně naváděná munice, boj založený na účinku, dvojitý efekt, cíle s dvojitým využitím.

Keywords

Just war theory, jus in bello, discrimination, proportionality, Operation Iraqi Freedom, precision-guided missiles, effect-based warfare, double effect, dual-use targets.

ÚVOD

Válka je konstantním fenoménem lidských dějin. Dle Willa a Ariel Durantových za posledních 3421 let (psáno v roce 2005) jen během 268 nedošlo k žádné válce.¹ Válka tedy není nikterak

* Tato studie vznikla s finanční podporou Grantové agentury České republiky v rámci řešení grantu „Ozbrojené konflikty v mezinárodních vztazích po skončení studené války“, č. GA407/09/0153.

** E-mail: eva@durpektova.cz, zkriz@fss.muni.cz

vzácným jevem v lidské historii, jakkoli většina sporných otázek byla a je řešena bez užití ozbrojeného násilí.

Při studiu války musíme vzít v potaz, že válka je sociálním výtvorem a lidskou činností, ne přirozeným stavem boje všech proti všem, jak by k ní přistupoval Thomas Hobbes. Teorie spravedlivé války představuje důležitý analytický, zejména normativní nástroj ke zkoumání války jako sociálního fenoménu. Tato vnitřně strukturovaná teorie má velmi bohatou historii, která sahá až do počátku našeho věku, a snoubí se v ní křesťanská etika s pozdějším mezinárodněprávním pozitivismem. Vychází z předpokladu, že existuje možnost, jak objektivně posoudit moralitu války, protože mohou existovat případy, kdy může být válka ospravedlnitelná. Důležitost přikládána teorii spravedlivé války se postupem let měnila, ovšem s jistotou můžeme říci, a dokládá to i proliferace studií na toto téma, že od 70. let minulého století nastává výrazný vzestup zájmu o tuto teorii. Její normativní pohled je velmi aktuální i dnes, kdy svět čelí novým hrozbám v podobě zbraní hromadného ničení v rukou teroristů a autoritativních režimů či novým formám genocidy.

Tradice spravedlivé války předkládá dva druhy morální odpovědi na otázky užití síly, a to limitaci a ospravedlnění.² Existují podmínky, za kterých je válka morálně přípustná, a také limity jejího vedení. V rámci těchto omezení je pak válka ospravedlňována jejími aktéry. Spravedlivá válka tak představuje doktrínu radikální odpovědnosti, protože činí vojenské a politické vůdce zodpovědnými za své činy před válkou, během ní, a dnes i po válce, a to nejen vůči vlastním lidem, ale i vůči nevinným na druhé straně.³

Teorie spravedlivé války je vůči válce dvojité kritická. Jednak v rámci principů *jus ad bellum* zkoumá, zda existuje ospravedlnění pro vstup do války, za druhé obsahuje principy *jus in bello*, které se váží ke způsobu vedení války a jeho limitace. Tato tradiční dualita je dnes doplňována o kategorii *jus post bellum* související se spravedlivým ukončením války, poválečnou rekonstrukcí a okupací. V rámci akademické komunity zabývající se spravedlivou válkou je veden spor o míru provázanosti mezi *jus ad bellum* a *jus in bello*. Nejčastěji je priorita připisována oblasti *jus ad bellum*, neboť je logické, že otázky způsobu vedení války mohou být zodpovídány až poté, co je užití síly k ochraně hodnot vůbec ospravedlněno.⁴ Na druhou stranu se například Paul Ramsey soustřeďuje především na oblast *jus in bello*, neboť žádný spravedlivý cíl nemůže ospravedlnit jakékoliv prostředky k jeho dosažení.⁵

Válku v Iráku můžeme považovat z pohledu obecně uznávaných kritérií *jus ad bellum* za problematickou a její problematičnost byla mnohokrát analyzována.⁶ Souladu jejího vedení s kritérii *jus in bello* je ale v odborné literatuře věnována mnohem menší pozornost. Cílem této statě je proto nalézt odpověď na otázku, zda byl vojenský zásah v Iráku (vojenská operace Irácká svoboda mezi 19. březnem 2003 a 14. dubnem 2003) veden v souladu s kritérii *jus in bello*, a pokud ne, v čem se od těchto kritérií odlišoval. Následující pasáž proto vysvětlí dva základní principy *jus in bello*, tedy princip proporcionality a rozlišování. Třetí část této statě se potom bude zabývat otázkou, zda v průběhu operace Irácká svoboda byla koalice v Iráku vedena respektem k dodržení dvou základních principů spravedlivé války. V poslední pasáži potom shrneme získané poznatky.

PROPORCIONALITA A ROZLIŠOVÁNÍ JAKO ZÁKLAD JUS IN BELLO

Zatímco pravidla *jus ad bellum* mají snížit pravděpodobnost vzniku války, *jus in bello* má omezit její destruktivnost limitováním prostředků používaných ve válce a vojenských strategií usilujících o vítězství v ní. Na rozdíl od větší flexibility *jus ad bellum* jsou základní dva principy *jus in bello* – rozlišování a proporcionalita – více koherentní a přijímané univerzálně, napříč kulturami.⁷ Ve 20. století také pevně zakotvily v mezinárodním právu Haagských a Ženevských konvencí. Argumenty některých nezápadních aktérů, že mohou být z těchto principů vyloučení, se proto jeví jako nepodložené. Jak si všímá Alex Bellamy, teorie spravedlivé války (a zejména její oblast *jus in bello*) se velmi přibližuje všem dohodnutým mezinárodním standardům války a míru, a není proto aplikovatelná jen pro Západ.⁸ Rozlišování neboli právo civilistů nebýt cílem útoku se

jako zásadní pravidlo vedení boje objevuje i v islámské, židovské či hinduistické etice.⁹ Dnes je jus in bello vystavováno důležitým otázkám souvisejícím s etikou moderních způsobů boje.

Zákaz záměrného útoku na civilisty během války, tedy princip rozlišování, je vedle spravedlivého důvodu považován za nejdůležitější kritérium spravedlivé války, za tzv. morální „absolutno“. Křesťanský původ principu rozlišování můžeme najít v biblickém konceptu slitování s nevinými a pouče „miluj své nepřátele“. Aby válka byla spravedlivá, musí být vedena pouze proti vojákům, s cílem co nejvíce snížit utrpení nevinných.

I s nepřátelskými silami ve chvíli, kdy již nejsou zapojeny do boje, musí být zacházeno s laskavostí a slitováním.¹⁰ Pravidla vedení války, dle Michaela Walzera „válečná konvence“, vychází z podstaty lidských práv. Vojáci svá základní práva vstupem do války ztrácejí, všichni jsou si na bojišti rovni a podřízeni stejným morálním limitům. Nikdo jiný, kdo se nějakým svým činem svých práv nevzdal, však nesmí být válkou ohrožen.¹¹

Vzhledem k povaze války jako aktivity, ve které nulové ztráty mezi civilisty nejsou možné, formuloval Tomáš Akvinský jako první princip dvojího efektu. Tím se specifikuje princip rozlišování jako vylučující záměrné útoky na civilisty, zatímco neintencionální kolaterální oběti nečiní válku nespravedlivou, pokud jsou splněna další kritéria spravedlivé války.¹² Objevily se dva pohledy na koncept dvojího efektu – pasivní (permisivní) a restriktivní. Pasivní se v tomto smyslu myslí v souvislosti s malou mírou aktivity a odpovědnosti, která je kladena na bojovníky ve válce. Pasivní je klasická Ramseyho formulace, že princip rozlišování vyžaduje, aby nebojovníci nebyli úmyslně atakováni, avšak pravidlo dvojího efektu povoluje jejich neúmyslné kolaterální poškození.¹³ Naproti tomu Walzer toto pravidlo více specifikuje a dodává k němu nutnost pozitivního závazku ze strany vojáků ochránit civilní životy. „*Pokud zachránění civilistů znamená riskování života vojáků, toto riziko musí být přijato.*“¹⁴

Tento závazek ze strany velitelů přijmout riziko pro své vojáky je v dnešním moderním způsobu boje velmi diskutovaným tématem. Walzer sám opakuje svůj argument ze 70. let a varuje před současným „válčením bez rizika“, které je založeno na cíli dosáhnout co nejmenších ztrát vlastních vojáků pomocí strategie leteckého bombardování z velkých výšek. Intervence ze vzduchu však podle autora urychluje hrůzy páchané na zemi, a musí proto být vždy následována pozemní operací k záchraně ohrožených nevinných. Není přípustné, aby vojáci „*přivedli jiné do rizika a sami pro sebe odmítli toto riziko akceptovat*“.¹⁵ Existují však také limity vystavení vojáků riziku. Toto nebezpečí nemůže být extrémní, protože v tu chvíli by celá vojenská akce ztratila potřebný souhlas domácího veřejného mínění.¹⁶

Další velký problém související s pravidlem rozlišování ve válce je spojen s asymetrickým vedením boje. Teroristé a povstalci využívají etických kodexů armád svých protivníků a s cílem získat výhodu bojují z civilních oblastí, fyzicky se záměrně neodlišují od civilistů a používají nevinné jako „lidské štíty“. Nemožnost odlišit válečníky od civilistů by však podle mnohých teoretiků spravedlivé války neměla být povolením k neomezenému útoku na civilní cíle. Guerilly neválčí podle válečné konvence a samy tak neumožňují svým protivníkům přiznat oprávněným nevinným jejich právo na neútočení. Přesto i guerillová válka má svá určitá pravidla, z nichž nejznámější je „osm bodů“ Mao Ce-tunga.¹⁷ Walzer zastává názor, že pokud stát nemůže vést úspěšnou rozlišující protipovstaleckou kampaň a zejména nepodaří-li se mu izolovat veřejnost od povstalců, neměl by dále válku vést. Jedině tak nedojde k dalším ztrátám nevinných.¹⁸ James T. Johnson považuje argument o nemožnosti efektivního naplňování principu rozlišování v dnešním boji za přehnaný, neboť v každém konfliktu je možné víceméně přesně určit skupinu obyvatel, která se ho neúčastní.¹⁹ Bellamy pak využívá pozitivně-právního zakotvení zásady rozlišování v čl. 57 Protokolu I k Ženevským konvencím, podle kterého musí vojáci udělat „*všechno proveditelné*“ k efektivní verifikaci svých objektů útoku. Na piloty útočící na „příležitostné cíle“ je tak kladeno proporcionálně menší břemeno dokazování.²⁰ Velkým morálním problémem dnešního boje proti terorismu je snaha Západu neporušit svá zásadní morální pravidla ve snaze překonat asymetrické hrozby své bezpečnosti – jak válčit s těmi, kdo válečnou konvenci porušují, a zachovat si přitom svou tvář.

Princip rozlišování je v teorii spravedlivé války doplněn pravidlem proporcionality prostředků. Bere v úvahu nevyhnutelné civilní ztráty ve válečném konfliktu a tvrdí, že válčící strany musí porovnat kolaterální škody způsobené určitým výběrem prostředků s vojenskou výhodou, která z útoku bude plynout. Pokud by kolaterální škoda měla být vyšší než předpokládané strategické zisky, vojsko musí buď změnit výběr prostředků boje, nebo raději vůbec neútočit.²¹ Toto pravidlo se snaží omezit destrukci války vyloučením užití nepřiměřeného a přehnaného množství síly. Neodsuzuje však užití „drtivé“ (overwhelming) síly, jak by se na první pohled mohlo zdát. Naopak jasný a drtivý útok může urychlit válku a zachránit tak životy lidí.²² Dalším problémem souvisejícím s proporcionalitou, ale i s rozlišováním jsou pak útoky na cíle s dvojitým využitím (dual-use targets). Tato zařízení, jako jsou elektrické přenosové soustavy, vodní systémy, mosty či železnice, jsou využívána civilisty i bojovníky ve válce. Jejich narušení však většinou působí proporcčně vyšší škodu civilistům než vojákům, kteří mají i jiné logistické možnosti. Rozhodnutí zaútočit na tyto cíle tak v každém konkrétním případě musí splnit jak pravidlo rozlišování, tak proporcionality.²³

Přestože bylo o válce v Iráku diskutováno zejména s ohledem na spravedlnost jejího zahájení ze strany Spojených států a jejich spojenců, přesunula se po zahájení tažení pozornost k otázce dodržování limitů vycházejících z *jus in bello*. Podle Walzera jsou *jus in bello* a *jus ad bellum* logicky odděleny a každý z těchto dvou pohledů na spravedlivou válku má svou samostatnou výpovědní hodnotu. I nespravedlivá válka může být vedena spravedlivými prostředky a naopak.²⁴

V souvislosti s válkou v Iráku se někteří autoři zabývají otázkou, která naopak tyto póly konceptu spravedlivé války propojuje. Pokud jsou důvody k válce nejisté, tedy jestliže není všeobecně považována za spravedlivou z pohledu *jus ad bellum*, neměly by být kladeny tím větší nároky na její vedení? Na první pohled se může zdát, že afirmativní odpověď na tuto otázku může skrývat možnost zpětného ospravedlnění války, je-li vedena spravedlivými prostředky a bez vážné újmy civilistům. Takové zpětné ospravedlnění však není logicky možné a je doloženo i praxí, kdy porušení *jus ad bellum* je sankcionováno kolektivně vůči porušujícímu státu, kdežto překročení limitů *jus in bello* je trestáno zejména personálně, v rámci armádní hierarchie či jurisdikcí válečných tribunálů. Tzv. klouzavá stupnice ospravedlnění války, kterou postulují John Rawls a souhlasí s ní i Walzer a do určité míry i Andrew Fiala, říká, že čím méně jisti jsme si ohledně našich cílů, tím více se musíme snažit o spravedlivé vedení války. Tato stupnice je především snahou o vynucení zvýšené pozornosti k dodržování limitů vedení války.²⁵

Nejdůležitější zásadou *jus in bello* je argument nedotknutelnosti práv civilistů, a to především jejich práva na život. Na rozdíl od vojáků, kteří se určitým způsobem vzdávají tohoto práva přijmutím vojenské služby,²⁶ si civilisté své právo ponechávají v plné síle. Spravedlivé vedení boj tak má minimalizovat škodu způsobenou civilistům (do principu rozlišování se tradičně zahrnují vedle civilistů jako osob i objekty významně spojené s občanským životem – školy, kostely apod.). Tohoto cíle je pak možné dosáhnout jedině zvolením nejhodnějších, tedy nejméně destruktivních prostředků, které však zároveň budou stačit k dosažení vítězství. Princip proporcionality se tak přenáší i mimo vojenské pole – státy mají určitou morální povinnost snažit se o vývoj stále lepších technologií, které zmírní destruktivitu války.²⁷ Během studené války, zejména pak v 80. letech minulého století, dospělo mnoho představitelů teorie spravedlivé války k přesvědčení o vysoké destruktivnosti moderních (jaderných) zbraní, která problematizuje jejich morálnost, neboť zabíráje při jejich použití jakémukoliv rozlišování mezi civilisty a vojáky. Tzv. pacifisté spravedlivé války pak dovedli toto přesvědčení až k presumpci proti užití síly. Každá válka s použitím jaderných zbraní je totální, a proto se vylučuje jako spravedlivý způsob řešení konfliktů.²⁸ S vývojem nových přesně naváděných zbraní založených na moderních technologiích se tato kritika dostává do defenzivy. Přesto však jsou to lidé, kteří v končené instanci rozhodují o jejich použití a výběrem cílů a taktikou útoku i o škodách pro civilisty.

NOVÝ ZPŮSOB BOJE A DODRŽOVÁNÍ JUS IN BELLO BĚHEM VÁLKY V IRÁKU

Manifestované záměry

Operace Irácká svoboda představovala průlom ve strategii i taktice, také v užití nejmodernějších technologií. Ve válce se plně projevil náskok USA v zavádění výsledků revoluce ve vojenských záležitostech do každodenní praxe.

Vzhledem k tomu, že moderní technologie samy o sobě nezaručují omezení vedlejších škod, protože koneckonců stále je to v konečné instanci člověk, který rozhoduje o způsobu jejich použití, bylo důležité, že v případě operace Irácká svoboda bylo možné najít i jasně artikulovanou snahu americké armády a jejího nejvyššího velení omezit kolaterální škodu na minimum. Dokazují to manifestované výroky prezidenta Bushe, ministra obrany Rumsfelda i generála Richarda Myerse, předsedy sboru náčelníků štábů, v nichž je také patrná snaha odlišit na morální rovině chování režimu Saddáma Husajna a jeho vojáků a disciplínu a respekt k nevinným spojenecké armády:

„Budeme se snažit všemi možnými způsoby ušetřit nevinný život. Obyvatelé Iráku nejsou naši nepřátelé.“²⁹

„Režim se chová proradně na bojišti, maskuje své vojáky jako osvobozené civilisty a posílá vojáky s bílými vlaječkami, kteří předstírají, že se vzdávají, s cílem zavést koaliční síly do léčky [...] Toto jsou vážná porušení válečného práva.“

„Obyvatelé Iráku: Nyní jste již viděli a víte, že koaliční vzdušné nálety nejsou mířeny na vás, ale na režim Saddáma Husajna. Systematicky eliminujeme instituce, které vás potlačují. Během toho děláme vše možné pro to, abychom ochránili civilisty. Humanitární asistence, jídlo, voda a léky jsou již dodávány a více jich dorazí v brzké době.“³⁰

„...toto jasně není boj proti [...] irácké populaci. Je proti režimu.“³¹

Strategie, technika a velení

Pro invazi spojeneckých sil do Iráku byla použita strategie kombinující krátkou leteckou kampaň a současně probíhající útok pozemních sil.³² Charakteristikou celé kampaně byla vysoká přesnost použitých zbraní, čímž měla být výrazně snížena škoda způsobená civilistům. Tím se měly spojenecké síly co nejvíce přiblížit respektování principu proporcionality. Těmito efektivními prostředky byly přesně naváděné střely, tzv. PGMs (precision-guided missiles). Zatímco ve válce v Zálivu v roce 1991 představovaly tyto zbraně kolem 10 % celkové munice, o 12 let později již odpovídající přesnosti dosáhlo 70 % munice.³³ PGMs nejen že umožňují zaútočit velmi přesně na zvolený cíl, a to s malou pravděpodobností chyby, ale navíc díky jejich přesnosti³⁴ stačí méně destruktivní síly. Jejich užití tak snížilo počet obětí mezi iráckými civilisty a umožnilo držet se principu rozlišování i v širším smyslu, neboť nebyly prováděny útoky na civilní infrastrukturu, např. elektrárny, a letecká kampaň byla vedena výhradně proti vojenským, a tedy legitimním cílům. John Keegan však upozorňuje, a stalo se to i podkladem pro kritiku vedení války, že v počáteční fázi války, tzv. shock-and-awe fázi, byly cíleny vládní budovy a sídla strany Baas, kdy nebezpečí civilistů nacházejících se v jejich okolí bylo zvýšeno.³⁵ Ztráty životů civilistů však v takovém případě patří mezi nezamýšlené důsledky války a v rámci konceptu spravedlivé války jsou zahrnuty do principu dvojího efektu. Nevedou tedy k přímému porušení jus in bello.

Vedle materiální stránky nového typu vedení války, která umožnila přesné zaměřování cílů, přispěly k rychlému získání převahy spojenců nad tradiční iráckou armádou také přesné a aktuální informace zpravodajských a komunikačních kanálů a integrace struktur vedení a kontroly. V souvislosti s válkou v Iráku i předcházející kampaní v Afghánistánu se mluvilo o tzv. boji založeném na účinku, *effect-based warfare*. Ten spočívá v těsném propojení prostředků a cílů vojenské operace s úmyslem „porazit nepřítel jasně a rychle, a ideálně co možná nejméně bolestivě“.³⁶ Tento typ boje je založen na „kumulativní aplikaci celé řady vojenských

a nevojenských schopností na taktické, operační a strategické úrovni. Na účinku založené myšlení se zaměřuje na propojení akcí s jejich účinkem a účelem“.³⁷ Cílem je co nejrychlejší zdolání protivníka na různých frontách, a to nejen těch vojenských. Zároveň jsou vyzdvihovány cíle války nad její prostředky, čímž se problematizuje pojetí *jus in bello* v rámci konceptu spravedlivé války.

Negativním důsledkem aplikace boje založeného na účinku je však vytrácení pozice individuálního vojáka jako morálního agenta, jenž je osobně odpovědný za své činy. Tak vidí odpovědnost ve válce tradiční teoretici spravedlivé války, např. podle Walzera nejsou vojáci jen oběťmi nařízení svých velitelů, ale jsou osobně odpovědní za své činy.³⁸ Problémy s aplikací *jus in bello* během *effect-based warfare* jsou dvojího typu: jednak se v něm výrazně zvyšuje tempo boje³⁹ a vojáci mohou ztratit přehled o situaci, a činit tak nepromyšlená a potenciálně chybná rozhodnutí, která povedou k porušení pravidel proporcionality a rozlišování, jednak dochází k mikromanagementu vojenských operací, kdy etická rozhodnutí o vedení boje jsou prováděna na vyšší strategické úrovni vojenské hierarchie, místo na nejnižší taktické úrovni individuálními vojáky, jak tomu bývalo tradičně. Během války v Iráku byla pozorována vysoká loajalita vojáků k nadřízeným a rozhodování o vojenském postupu bylo vysoce centralizováno.⁴⁰ Veřejné mínění, politický tlak a vojenské prostředky boje řízené z velké dálky tak i během operace v Iráku přesouvaly odpovědnost za vedení boje dále od samotného vojáka. V takové chvíli voják své činy morálně nevyhodnocuje v míře, v jaké by to dle principů spravedlivé války bylo potřebné.

S tímto odsunem etického rozhodování na vyšší úroveň dochází v dnešním moderním boji, a bylo tomu tak i v Iráku při použití PGMs či bezpilotních vyhledávacích strojů, ke snaze zbavit vlastní vojáky rizika, jež je s válkou nutně spojeno. Dle Walzera je základem *jus in bello* nejen přiznání imunity civilistům ve válce, ale pozitivní snaha je ušetřit, a to i přijmutím rizika pro vlastní život.⁴¹ Od doby humanitární intervence v Kosovu je západním vojenským silám, přesněji jejich politickému establishmentu, vyčítán odpor k riskování života vlastních vojáků, který se projevuje důrazem na leteckou kampaň vedenou z velké výšky. Takový postup je často v rozporu se snahou o ochranu civilistů, neboť se s rostoucí vzdáleností od země zvyšuje nebezpečí špatně zaměřené střely.⁴² Během války v Iráku však spojenci použitím přesně vedených střel a současně vedenou kampaní na zemi dokázali skloubit požadavky rozlišování a proporcionality s omezením ztrát vlastních vojáků.⁴³

Dvojitý efekt a cíle s duálním využitím

I přes vysokou přesnost použitých zbraní byla morálnost spojeneckého zásahu v Iráku ohrožena případným nepřiměřeným útokem na cíle s dvojitým využitím. Útoky na tyto cíle, které jsou určeny jak pro vojenskou, tak pro civilní potřebu, jsou v etické rovině těsně spojeny s principem dvojího efektu. Morálním testem každého zamýšleného útoku na cíl s dvojitým využitím je zhodnocení proporcionality – zda zničení v něm obsaženého vojenského potenciálu výrazně převáží škodu způsobenou civilistům. Podle mnohých kritiků takovým testem neprošly letecké útoky koaličních sil proti irácké elektrické síti v první válce v Zálivu v roce 1991. Zatímco vojáci měli náhradní zdroje energie, civilisté trpěli mnohem více, neboť zastavení přísunu elektřiny vedlo k výrazným omezením i v dodávkách vody a dalších důležitých služeb (podle Walzera proto tato letecká kampaň nesplnila standardy spravedlivé války⁴⁴). Ve druhé válce v Iráku v roce 2003 se spojenci vyvarovali přímých útoků na zařízení výroby elektřiny, útočili však na přenosová zařízení, za což sklidili kritiku.⁴⁵ Mezi terče s duálním využitím byly řazeny i objekty veřejných médií či telekomunikací.⁴⁶ Cílem spojenců bylo zabránit Saddámovi Husajnovi ve vysílání propagandistických zpráv, šíření dezinformací a případném navádění irácké armády. Útoky na tyto cíle můžeme vzhledem ke kritériu proporcionality považovat za legitimní, neboť vždy před nimi došlo k varování, aby civilní zaměstnanci, příp. zahraniční reportéři opustili daná místa. Dle dostupných zpráv nedošlo při těchto útocích k žádným civilním obětem.⁴⁷

Princip dvojího efektu vojenské operace se projevuje také v kontroverzní taktice obléhání měst. Při něm dochází jak ke snaze zneškodnit obránce města, tak k ohrožení civilistů v něm žijících.

Obléhání měst je tak z pohledu konceptu spravedlivé války velmi problematickým postupem. Přestože během boje ve městě nutně dochází k civilním obětem, dle Walzera není vyloučen pravidly války. Vojáci však mají povinnost pomoci civilistům opustit město.⁴⁸ Johnson si naopak myslí, že vojáci by se měli v prvé řadě vyvarovat obléhání nepřátelského města, protože je pravděpodobné, že obránci města se přestrojí za civilisty nebo budou útočit z občanských důležitých míst, jako jsou kostely nebo školy. Američtí vojáci v Iráku se proto velmi obávali možného pozemního boje přímo v Bagdádu.⁴⁹ K němu však naštěstí pro civilní osoby nedošlo.⁵⁰ Vědomi si možných ztrát, které by plynuly z rychlého postupu na město a jeho obléhání, zvolili spojenečtí vojáci taktiku zajištění přechodu přes Eufrat, zmocnění se bagdádského letiště a průzkumných bleskových výpadů do centra města s cílem pomoci zničit soupeřovu morálku zevnitř.

Počty obětí

Někteří kritici spojenecké operace Irácká svoboda by mohli namítat, že bez ohledu na proklamovanou snahu o zmírnění kolaterální škody či aspekty moderního vedení boje je jediným, všefkajícím kritériem dodržování pravidel *jus in bello* počet zabitých civilistů. Zde však narážíme na problém, neboť americké vojenské síly nevedou záznamy o počtu ztrát ze strany civilistů, přinejmenším tyto záznamy nejsou veřejné. Ani v historii Pentagon nepočítal civilní ztráty způsobené vojenskou akcí, a přestože to veřejnost v případě války s Irákem vyžadovala, žádné oficiální statistiky zveřejněny nebyly. Pentagon se ospravedlňoval tvrzením, že počítání obětí by bylo náročné a nekonečné.⁵¹ Identifikace mrtvých během války je téměř nemožná a situaci ztěžovali iráčtí povstalci, kteří se převlékali za civilisty. John Keegan tak ve své knize vydané rok po invazi upozorňuje, že „*počet padlých Iráčanů dosud nebyl vyčíslen*“.⁵²

Počty obětí se snažily zjistit nezávislé organizace, například projekt Iraq Body Count, který čerpal ze záznamů o smrti civilistů v tisku. Během invaze, tedy mezi 19. březnem a 30. dubnem 2003, došlo dle tohoto zdroje celkem k 7299 civilním obětem, z nichž 6616 obětí padlo rukou koaličních sil od začátku invaze do 9. dubna 2003.⁵³ Associated Press dle průzkumů v iráckých nemocnicích stanovil počet obětí měsíční spojenecké operace na 3240 s dodatkem, že číslo je nejspíš ještě vyšší.⁵⁴ Nabízí se porovnání s počtem civilních obětí v první válce v Zálivu v roce 1991. Srovnání však není úplně přesné, neboť během ní nedorazily koaliční síly až do iráckých měst, kde v druhé válce v Zálivu bylo nejvíce obětí. Odhady obětí z řad civilistů v první válce se liší a pohybují se přibližně mezi 2248 až 3500.⁵⁵ Počet nepřímých iráckých obětí války, sankčního režimu a poválečné situace se pak vyšplhal přes sto tisíc.

Pouhá čísla obětí operace Irácká svoboda nám tak nepřinášejí úplný obraz o spravedlnosti jejího vedení ze strany spojenců.⁵⁶ Bude zajímavější zaměřit se na určité specifické problémy, se kterými se v Iráku setkali, a zhodnotit je skrz lupu pravidel válečné konvence. Podle organizace Human Rights Watch (HRW) způsobila pozemní operace mnohem více obětí než vzdušná.⁵⁷ „*Počet obětí mezi civilním obyvatelstvem byl mnohem nižší díky záměrné přesnosti útoku koaličního letectva v zalidněných oblastech*“, upozorňuje Keegan.⁵⁸ Jak jsem se již zmínila dříve, během vzdušné operace způsobily největší škody nálety mířené na vedení iráckého režimu, založené na strategii dekapitace. Cílem spojenců v rámci *effect-based warfare* bylo podlomit irácké politické a vojenské vedení. Historie válečné morálky však varuje před tzv. regicidou, tedy zabíjením králů a vůdců. Pokud však režim vede tyranský vůdce, jenž svým chováním vůči vlastním lidem ztratil legitimitu, jako byl Saddám Husajn, dekapitace je povolena a mnohdy upřednostňovaná strategie rychlého dosažení porážky režimu a ušetření civilistů nutnosti přihlížet prodlužovanému boji. Zpráva organizace Human Rights Watch také mluví o dekapitačních útocích jako o povolené strategii v rámci mezinárodního práva, ovšem pouze po splnění určitých kritérií, a to především proporcionality – ohrožení civilistů v rámci této strategie nesmí převýšit zisky z kampaně. HRW upozorňuje, že v některých případech nedodržely americké útoky kvůli chybě v zaměření cíle kritérium rozlišování a navíc nebyly úspěšné v dosažení svého záměru.⁵⁹

Pravidla vedení boje

V případě útoků na vojenské či politické cíle v obydlené oblasti kladla americká armáda důraz na odhady kolaterální škody (collateral damage estimate – CDE). V procesu zaměřování byl každý z iráckých cílů hodnocen vzhledem k možným nevojenským obětím, škodám na civilní infrastruktuře, vlivu na chráněné oblasti, dualitě cíle a blízkosti k lidským štítům. Škody civilistům pak měly být sníženy na minimum pomocí malých zbraní, měnění cílů, omezení útočných úhlů a azimutů a také taktikou útočit v době, kdy se kolem cíle vyskytuje co nejméně lidí.⁶⁰ K opatřením na straně armády se připojila i strategie včasného varování civilistů, které objekty mají být atakovány.

Důkladnost, se kterou americká armáda přistupovala k vyhodnocování cílů, měla nejen vyloučit přímé útočné ohrožení civilistů, ale také redukovat škodu způsobenou případným selháním zbraní, lidskou chybou či tzv. mlhou války. Přesto tyto vlivy nikdy nelze eliminovat úplně, snad jen pokud by válka byla vedena v neobydlených oblastech, např. na poušti či na moři nebo, jak radí pacifisté, kdyby právě z tohoto důvodu nebyla vedena vůbec. Americká armáda přistupovala k operaci Irácká svoboda s odpovědností a s ohledem na zásady válečné konvence. Etika je důležitou součástí tréninku americké armády a koncept spravedlivé války se objevuje ve výuce na válečných akademiích. Vojáci v Iráku byli opatřeni tzv. ROE kartou, která specifikovala pravidla boje (rules of engagement). Pravidla určovala zejména postup vůči civilistům v Iráku:

- každý legitimní cíl má být podřízen pozitivní identifikaci,
- civilisté a nemocnice, mešity, národní památky a jiné historické a kulturní objekty nesmějí být cíleny, pouze ve výjimečné sebeobraně,
- místa s civilisty mohou být atakována, pouze pokud je nepřítel používá k vojenským účelům, kolaterální škoda musí být minimalizována,
- útok nemá být veden proti nepřátelské infrastruktuře, dopravním tepnám a jiným hospodářským objektům, může být povolen pouze v sebeobraně či z vyššího nařízení,
- s civilisty a jejich majetkem se má zacházet s respektem a úctou.⁶¹

Tato pravidla jasně reflektují princip rozlišování, který je základem jus in bello.

Asymetrické vedení boje

Reálná možnost rozlišování během bojů však byla velmi omezena chováním nepřátelské strany, především Saddámových paramilitárních jednotek a fedajínů. Pro spojence tak vyvstala výše nastíněná důležitá etická otázka, jak je možné udržet morálku mezi vlastními vojáky, když protivníci výrazně porušují pravidla spravedlivého boje. Iráčtí bojovníci používali partyzánských taktik k získání převahy nad nepřítelem, a to za využití médií. To by samo o sobě nemuselo být v rozporu s jus in bello, pokud by paramilitární bojovníci principy proporcionality a rozlišování dodržovali. Paramilitarání bojovníci si ale byli vědomi mediální pozornosti, která je na Západě válce věnována, a snažili se přinutit a vyprovokovat spojenecké vojáky k chybám, které by jejich veřejnost z etického hlediska odsoudila. Důležitou zbraní se tak stává tzv. lawfare neboli boj v rámci práva (a etiky), kdy senzitivita západních vojáků k morálním a právním aspektům boje, tedy jejich snaha držet se pravidel jus in bello, se stává slabinou, kterou se vojensky slabší protivníci snaží bez skrupulí využít. Právo se tak stává virtuální zbraní.⁶²

Během operace Irácká svoboda využívali iráčtí bojovníci prostředků, které právo války a mezinárodní humanitární právo vylučuje, a záměrně dostávali civilisty do ohrožení, což je proti základním principům spravedlivé války, které přirozeně platí pro všechny bojující strany. Mezi tato porušení patřilo zejména používání lidských štítů, převlékání se za civilisty, umisťování vojenských cílů do zalidněných oblastí a objektů s civilním využitím či předstírání kapitulace.

V tomto prostředí byla možnost rozlišování pro spojenecké vojáky velmi ztížena, a mohlo tak dojít k neúmyslným útokům na civilisty v přesvědčení, že to jsou nepřátelští bojovníci. Například po sebevražedném útoku na americké vojáky na kontrolním místě na konci března 2003 zůstala americká armáda (podle slov svých zástupců) dodržování ROE. Každého příjždějícího Iráčana považovala až do chvíle, kdy se prokázal, že je civilista, za bojovníka.⁶³ Takový postup je v rozporu s odst. 1, čl. 50 Protokolu k Ženevským konvencím z roku 1977, který stanovuje, že „v případě nejistoty, zda je osoba civilista, musí být považována za civilistu“.⁶⁴ A z pohledu konceptu spravedlivé války je také stěží ospravedlnitelný. Pokud by totiž boj proti paramilitárním skupinám měl vést k výraznému ohrožení civilistů či porušení válečné konvence, neměl by být vůbec veden. A to i přesto, že za ohrožení civilistů odpovídají právě tyto skupiny. Bez prolomení podpory místního obyvatelstva bojovníkům a vůle jich samotných bývá válku jen stěží možné spravedlivě vést a často ji nejde vyhrát, jak tomu bylo ve Vietnamu⁶⁵ a jak mnozí kritici upozorňovali během americké okupace Iráku, která následovala po vojenském tažení v roce 2003.

Jak měla americká armáda konfrontovaná s porušováním válečné konvence reagovat, aby si udržela, zejména před veřejností, morální tvář? Základní poučka plynoucí z konceptu spravedlivé války a jus in bello je ta, že asymetrie boje nedává ani jedné straně právo nedržet se limitů kladených na jeho vedení. Johnson doporučuje dvě základní formy odezvy: jednak je nutné budovat ve vlastních vojácích pomocí tréninku a studia osobní ctnost, aby ani v těžkých chvílích neporušili morální pravidla, jednak využitím drtivé síly nedovolit protivníkovi, aby nekorektní taktiku vůbec použil.⁶⁶ Vhodné je také snažit se zmedializovat kriminální taktiku vedení boje mezi vlastním obyvatelstvem protivníka, a v nejlepším případě tak vyvolat vnitřní odpor proti němu. V neposlední řadě je nutné si uvědomit, že dodržování principů spravedlivého vedení války může vyvolat reciproční přijatelné chování ze strany nepřátel. A v případě Iráku, kde spojenci od začátku počítali s poválečnou rekonstrukcí země, bylo ještě důležitější dodržovat pravidla a minimalizovat škodu civilistům s cílem udržet si jejich přízeň a podporu během poválečného vývoje.

ZÁVĚR

Dosavadní zjištění, učiněná na základě dnes dostupných primárních a sekundárních zdrojů, vedou k závěru, že americká armáda během operace Irácká svoboda dělala mnoho pro to, aby dodržela základní principy vedení spravedlivé války (jus in bello). Použitím co největšího počtu přesně naváděných střel a omezením užití nebezpečných zbraní, jako jsou např. kazetové bomby, se spojenci snažili rozlišovat mezi civilním obyvatelstvem Iráku a jeho armádou a saddámovskými bojovníky. Spolu s tím docházelo i k naplňování principu proporcionality, neboť nové zbraňové technologie jsou méně destruktivní. Vysoká přesnost laserem či pomocí GPS naváděných zbraní spolu s jejich vysokou účinností umožňuje pozitivní kalkulaci rizika a přínosu každé útočné akce. PGMs mají natolik ničivý účinek, že umožňuje zničit vojenské cíle bez výrazného ohrožení okolních civilních objektů. Zvolením nejmodernějších, malých a efektivních, tím pádem i méně ničivých zbraní a vyvarováním se přímých útoků na cíle s dvojnásobným použitím bylo vojenské počínání americké armády z pohledu teorie spravedlivé války proporční. Využitím sofistikovaných komunikačních systémů, přesně naváděné munice a průzkumných bezpilotních letadel daly americká armáda a vláda najevo svou snahu o naplnění jus in bello, a to v takové míře, která je většinu ostatních zemí technologicky nedostupná.

Technické umožnění vyšší pozornosti k principu rozlišování mezi civilisty a vojáky díky přesně naváděným zbraním bylo problematizováno negativním aspektem moderního velení v rámci boje založeného na efektu. Trend přenášení odpovědnosti na vyšší úroveň velení přináší odcizení se situací na bojišti a otevírá cestu k porušení základního principu spravedlivého vedení boje, který klade zásadní díl odpovědnosti za jednání ve válce na jednotlivé vojáky. Negativní vliv na efektu založeného způsobu boje byl zintenzivněn obtížnou morální situací na bojišti, kdy v rámci tzv. lawfare využívali iráčtí paramilitární bojovníci asymetrických a morálně nepřijatelných taktik boje. Takto ztížený prostor pro morální jednání se následně v několika vysoce medializovaných

případech projevil v kriminálním chování ze strany amerických vojáků (například mučení ve věznici Abú Ghraib) po skončení operace Irácká svoboda, která byla pouze první fází americké intervence v Iráku. Do jaké míry šlo o selhání jednotlivců, systému nebo naopak o systémem podporované, promyšlené, cílevědomé a záměrné týrání zajatců a podezřelých je dodnes předmětem diskusí a není cílem této statě k této diskusi přispět.

Co se týče počtu obětí, je nutné mít na paměti, že každá válka nutně vede k obětem z řad civilistů, a tento fakt se nevyhnul ani válce v Iráku. Přestože počet těchto obětí nebyl v porovnání s první válkou v Iráku o moc nižší, následné škody civilistům byly omezeny, neboť nebyly atakovány důležité složky civilní infrastruktury. I přes jednotlivá překročení principů spravedlivého chování ve válce se americké armádě tvář v tvář kriminálně jednajícím iráckým bojovníkům podařilo udržet morálku, což bylo důsledkem důkladné přípravy a důrazu na etiku v rámci armádní disciplíny. V souladu s etikou válečné konvence byla jasně vymezena pravidla boje, která vedle jiného specifikovala postup vůči civilistům založený na principu rozlišování. Kritérium proporcionality pak mělo být z technického hlediska naplňováno důkladným vyhodnocováním cílů a odhady kolaterálních škod. Jednoznačnost přesných pravidel vedení boje však byla negativně ovlivněna částečnou proměnou některých z nich v průběhu operace. V reakci na taktiku protivníka využívající převleků za civilisty k překvapivým útokům na spojenecké síly došlo k proměně přístupu k civilistům, který měl být nově založen na obrácené logice rozlišování. V nesouladu s principy spravedlivého vedení války měl být každý podezřelý Iráčan považován za bojovníka až do chvíle, dokud neprokázal opak. Tento posun byl z pohledu teorie spravedlivé války problematický, neboť ta je postavena na principu, že ani v těžkých podmínkách by morální agent neměl slevit z dodržování etických principů boje.

Vzato však z širšího pohledu, přes sporné jednotlivosti, operace Irácká svoboda potvrdila, že si americká armáda za vlády George W. Bushe byla vědoma limitů vycházejících z konceptu spravedlivé války a snažila se je naplňovat či přinejmenším alespoň neusilovala o jejich záměrné překračování.

POZNÁMKY

¹ DURANT, Ariel, DURANT, Will, *The Lessons of History*, s. 2.

² JOHNSON, James Turner, *Threats, Values, and Defense: Does the Defense of Values by Force Remain a Moral Possibility?* s. 56.

³ WALZER, Michael, *Arguing About War*, s. 14.

⁴ JOHNSON, James Turner, *Threats, Values, and Defense: Does the Defense of Values by Force Remain a Moral Possibility?* s. 56.

⁵ RAMSEY, Paul, *The Just War: Force and Political Responsibility*, s. 55.

⁶ Viz např.: BELLAMY, Alex J., *Just Wars: From Cicero to Iraq*; FIALA, Andrew, *Citizenship and Preemptive War: The Lesson from Iraq*; JOHNSON, James Turner, *Humanitarian Intervention after Iraq: Just War and International Law Perspectives*; JOHNSON, James Turner, *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*; WALZER, Michael, *Arguing About War*, s. 143–168; WEIGEL, George, *Just War and Iraq Wars*.

⁷ BROWN, Davis, *The Sword, the Cross, and the Eagle: The American Christian Just War Tradition*, s. 133.

⁸ BELLAMY, Alex J., *Is the War on Terror Just*, s. 282; viz také JOHNSON, James Turner, *Morality and Contemporary Warfare*, s. 37.

⁹ GUTHRIE, Charles, QUINLAN, Michael, *Just War – The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*, s. 48–9; BELLAMY, Alex J., *Is the War on Terror Just*, s. 130.

¹⁰ BROWN, Davis, *The Sword, the Cross, and the Eagle: The American Christian Just War Tradition*, s. 134.

¹¹ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 135–7.

¹² BROWN, Davis, *The Sword, the Cross, and the Eagle: The American Christian Just War Tradition*, s. 135.

¹³ JOHNSON, James Turner, *The Just War Idea: The State of the Question*, s. 188.

¹⁴ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 156.

¹⁵ WALZER, Michael, *Arguing About War*, s. 18.

- ¹⁶ BELLAMY, Alex J., *Just Wars: From Cicero to Iraq*, s. 183; viz také GUTHRIE, Charles, QUINLAN, Michael, *Just War – The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*, s. 41.
- ¹⁷ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 181.
- ¹⁸ Ibid., s. 187.
- ¹⁹ JOHNSON, James Turner, *The Just War Idea: The State of the Question*, s. 188.
- ²⁰ BELLAMY, Alex J., *Just Wars: From Cicero to Iraq*, s. 183.
- ²¹ BROWN, Davis, *The Sword, the Cross, and the Eagle: The American Christian Just War Tradition*, s. 139.
- ²² FOTION, Nicholas, *War & Ethics: A New Just War Theory*, s. 21; JOHNSON, James Turner, *The Just War Idea: The State of the Question*, s. 191.
- ²³ JOHNSON, James Turner, *The Just War Idea: The State of the Question*, s. 191.
- ²⁴ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 21.
- ²⁵ FIALA, Andrew, *The Just War Myth: The Moral Illusions of War*, s. 148.
- ²⁶ JOHNSON, James Turner, *Morality and Contemporary Warfare*, s. 131; WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 138.
- ²⁷ JOHNSON, James Turner, *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*, s. 80.
- ²⁸ U. S. CATHOLIC CONFERENCE, *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response*, s. 101-3.
- ²⁹ Targeting and Collateral Damage [online].
- ³⁰ RUMSFELD, Donald [online].
- ³¹ MYERS, Richard [online].
- ³² Nezvykle pro moderní způsob boje byl pozemní útok zahájen dříve než letecká kampaň koaličních sil.
- ³³ CORNISH, Paul, *The Ethics of 'Effects-Based' Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*, s. 183; KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 119; MOSELEY, Michael, *Operation Iraqi Freedom by the Numbers*, s. 11.
- ³⁴ Přesně naváděné střely dosahují pravděpodobné kruhové odchylky v cíli (CEP) v jednotkách metrů. Selhání PGMs z hlediska přesnosti zásahu je 8–10 %. PIKNER, Ivo, Vysoce přesné zbraně a riziko vedlejších účinků, s. 125.
- ³⁵ FIALA, Andrew, *The Just War Myth: The Moral Illusions of War*, s. 151; KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 121.
- ³⁶ CORNISH, Paul, *The Ethics of 'Effects-Based' Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*, s. 187.
- ³⁷ Ibid., s. 180.
- ³⁸ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 40.
- ³⁹ Moderní boj je často shrnován do konceptu tzv. války ve třech blocích, kdy vojenské jednotky mohou čelit různým taktickým problémům během velmi malého časového období na území tří městských bloků.
- ⁴⁰ CORNISH, Paul, *The Ethics of 'Effects-Based' Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*, s. 190–1.
- ⁴¹ Ibid., s. 190–5.
- ⁴² WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 155–6.
- ⁴³ CORNISH, Paul, *The Ethics of 'Effects-Based' Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*, s. 196.
- ⁴⁴ Zatímco v první válce v Zálivu zahynulo přibližně 300 amerických vojáků a 47 Britů, v druhé válce zemřelo (během vojenské operace od března do dubna 2003) 122 Američanů a 33 Britů. KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 166.
- ⁴⁵ WALZER, Michael, *Arguing About War*, s. 10.
- ⁴⁶ JOHNSON, James Turner, *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*, s. 101; Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 42.
- ⁴⁷ 28. března 2003 bylo bombardováno Ministerstvo informací, v jehož komplexu se nacházelo i civilní televizní studio.
- ⁴⁸ Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 46.
- ⁴⁹ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 162, 169.
- ⁵⁰ JOHNSON, James Turner, *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*, s. 107.
- ⁵¹ Tvrdý boj o město musely spojenecké jednotky svést s fedajíny v Násiríji, přístavním městě na Eufratu. Spojencům nešlo o obsazení města, chtěli jím jen projít, avšak saddámovské milice udělali z města centrum odporu. Bitva o Násiríji byla zmatená a spojená se značnými ztrátami. Human Rights Watch odhaduje civilní oběti této několikadenní pozemní bitvy na téměř 500 lidí. Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 132; KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 124–5.
- ⁵² GRAHAM, Bradley, MORGAN, Dan, U.S. Has No Plans to Count Civilian Casualties.
- ⁵³ KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 167.
- ⁵⁴ Dossier of Civilian Casualties 2003-2005 [online].

⁵⁴ ROBERTS, Joel, AP: 3240 Civilians Died in War.

⁵⁵ KELLY, Jack, Estimates of Deaths in First War Still in Dispute.

⁵⁶ Počty civilních obětí války jsou nutně nepřesné, neboť taktika iráckých povstalců přestrojovat se za civilisty, tedy nenosit odlišující znaky na oblečení, neumožňuje přesnou identifikaci mrtvých. Dosavadní metody sběru dat nejsou dostatečné. Projekt Iraq Body Count využívá dat obsažených v článcích anglosaských médií. Jako „civilistu“ definuje „dětí pod 18 let, velkou většinu žen, všechny nebojovnický, běžnou policii, potenciální vojenské rekruty, a všechny Iráčany zabitě v zajetí.“ Dossier of Civilian Casualties 2003–2005 [online], s. 28. Vzhledem k takto obecně pojaté specifikaci civilistů je potřeba brát vyčíslení civilních obětí s nadhledem.

⁵⁷ Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 13.

⁵⁸ KEEGAN, John, *Válka v Iráku*, s. 167.

⁵⁹ Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 41.

⁶⁰ Targeting and Collateral Damage [online].

⁶¹ Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online], s. 138–9.

⁶² CORNISH, Paul, *The Ethics of „Effects-Based“ Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*, s. 192.

⁶³ GRAHAM, Bradley, WILKINSON, Marian, Civilian Deaths Rock Campaign. Podobně pokřivené vnímání rozdílu mezi civilisty a vojáky bylo součástí pravidel boje americké armády ve Vietnamu. Vesnice mohly být bombardovány bez varování, pokud z nich bylo na americké vojáky vystřeleno. Kterákoli „nepřátelská“ vesnice mohla být bombardována také v případě, že její obyvatelé byli předem varováni. Tato opatření však nebyla efektivní. WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 189.

⁶⁴ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) [online].

⁶⁵ WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, s. 195–6.

⁶⁶ JOHNSON, James Turner, *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*, s. 96–7.

LITERATURA

- [1] BELLAMY, Alex J. Is the War on Terror Just. *International Relations*. 2005, roč. 19, č. 3, s. 275–96.
- [2] BELLAMY, Alex J. *Just Wars: From Cicero to Iraq*. Cambridge : Polity Press, 2006. 280 s. ISBN 0-7456-3283-1.
- [3] BROWN, Davis. *The Sword, the Cross, and the Eagle: The American Christian Just War Tradition*. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2008. 293 s. ISBN 978-0-7425-6259-2.
- [4] CORNISH, Paul. *The Ethics of „Effects-Based“ Warfare: The Crowding Out of Jus in Bello*. In: REED, Charles, RYALL, David. *The Price of Peace: Just War in the Twenty-First Century*. Cambridge, New York : Cambridge Uni Press, 2007. s. 179–200. ISBN 978-0-521-67785-1.
- [5] Dossier of Civilian Casualties 2003–2005 [online]. *Iraq Body Count*, 2005 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW:
<www.iraqbodycount.org/analysis/reference/pdf/a_dossier_of_civilian_casualties_2003-2005.pdf>.
- [6] DURANT, Ariel, DURANT, Will. *The Lessons of History*. In: EVAN, William M. *War and Peace in an Age of Terrorism: A Reader*. Boston : Allyn & Bacon, 2005. s. 2–4. ISBN 0205428487.
- [7] FIALA, Andrew. Citizenship and Preemptive War: The Lesson from Iraq. *Human Rights Review*. 2006, roč. 7, č. 4, s. 19–37.
- [8] FIALA, Andrew. *The Just War Myth: The Moral Illusions of War*. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2008. 211 s. ISBN 978-0-7425-6201-1.

- [9] FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora, 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-4.
- [10] FOTION, Nicholas. *War & Ethics: A New Just War Theory*. London : Continuum, 2007. 178 s. ISBN 978-0-8264-9260-9.
- [11] GRAHAM, Bradley, MORGAN, Dan. U.S. Has No Plans to Count Civilian Casualties. *Washington Post* [online]. 15. dubna 2003 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/167/35300.html>>.
- [12] GRAHAM, Bradley, WILKINSON, Marian. Civilian Deaths Rock Campaign. *Washington Post* [online]. 2. dubna 2003 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.smh.com.au/articles/2003/04/01/1048962762517.html>>.
- [13] GUTHRIE, Charles, QUINLAN, Michael. *Just War – The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*. New York : Walker & Company, 2007. 51 s. ISBN 978-0-8027-1703-0.
- [14] JOHNSON, James Turner. Humanitarian Intervention after Iraq: Just War and International Law Perspectives. *Journal of Military Ethics*. 2006, roč. 5, č. 2, s. 114–27.
- [15] JOHNSON, James Turner. *Morality and Contemporary Warfare*. New Haven: Yale University Press, 1999. 259 s. ISBN 0-300-09104-4.
- [16] JOHNSON, James Turner. The Just War Idea: The State of the Question. *Social Philosophy & Policy*. 2006, roč. 23, č. 1, s. 167–95.
- [17] JOHNSON, James Turner. *The War to Oust Saddam Hussein: Just War and the New Face of Conflict*. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2005. 159 s. ISBN 0-7425-4956-9.
- [18] JOHNSON, James Turner. *Threats, Values, and Defense: Does the Defense of Values by Force Remain a Moral Possibility?* In: ELSHTAIN, Jean Bethke. *Just War Theory*. New York : New York University Press, 1992. s. 55–76. ISBN 0814721877.
- [19] KEEGAN, John. *Válka v Iráku*. Praha : Pavel Dobrovský, 2004. 204 s. ISBN 80-7306-241-0.
- [20] KELLY, Jack. Estimates of Deaths in First War Still in Dispute. *Post-Gazette* [online]. 16. února 2003 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.post-gazette.com/nation/20030216casualty0216p5.asp>>.
- [21] KOLÍN, Vilém. A Theoretical Perspective on the U.S. Military Action against Iraq. *Obrana a strategie* [online]. 2006, č. 2 [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/2-2006cz/kolin.pdf>.
- [22] MOSELEY, Michael. *Operation Iraqi Freedom by the Numbers*. USCENTAF Report [online]. 2003 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/uscentaf_oif_report_30apr2003.pdf>.
- [23] MYERS, Richard. *Defend America* [online]. 2003 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.defendamerica.mil/iraq/defenseviews.html>>.
- [24] Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq [online]. *Human Rights Watch*, 2003 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.hrw.org/en/node/12207/section/1>>.
- [25] PIKNER, Ivo. Vysoce přesné zbraně a riziko vedlejších účinků. *Obrana a strategie* [online]. 2003, č. 2 [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2003/2-2003/vysoce-presne-zbrane-a-riziko-vedlejsich-ucinku.html>>.
- [26] Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) [online]. *International*

- Committee of the Red Cross*, 1977 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/470?OpenDocument>>.
- [27] RAMSEY, Paul. *The Just War: Force and Political Responsibility*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2002. 554 s. ISBN 0-7425-2232-6.
- [28] ROBERTS, Joel. AP: 3240 Civilians Died in War. *CBSNews* [online]. 10. června 2003 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.cbsnews.com/stories/2003/06/11/iraq/main558020.shtml>>.
- [29] RUMSFELD, Donald. *Defend America* [online]. 2003 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.defendamerica.mil/iraq/defenseviews.html>>.
- [30] Targeting and Collateral Damage [online]. *Background Briefing on Targeting*, 2003 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/2003/iraq-030305-dod01.htm>>.
- [31] U. S. CATHOLIC CONFERENCE. *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response*. In: ELSHTAIN, Jean Bethke. *Just War Theory*. New York : New York University Press, 1992. s. 77–168. ISBN 0814721877.
- [32] WALZER, Michael. *Arguing About War*. New Haven: Yale University Press, 2004. 208 s. ISBN 978-0-300-10978-8.
- [33] WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*. New York : Basic Books, 2006. 361 s. ISBN 978-0-465-03707-0.
- [34] WEIGEL, George. Just War and Iraq Wars. *First Things*. 2007, č. 172, s. 14–20.